

Stanisław Wronka

Eschatologia u schyłku tysiąclecia : 38 Sympozjum Biblistów Polskich, Kraków, 12-14 IX 2000

Collectanea Theologica 71/1, 11-18

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ESCHATOLOGIA U SCHYŁKU TYSIĄCLECIA
38. SYMPOZJUM BIBLISTÓW POLSKICH,
KRAKÓW, 12-14 IX 2000

W Wielkim Jubileuszu Roku 2000 bibliści polscy zebrali się na kolejnym, 38. już, symposium w Krakowie, który jako stolica biskupia świętuje swoje milenium. Symposium odbywało się w Centrum Resurrectionis, postmodernistycznym, pełnym symboliki duchowej kompleksie zabudowań na peryferiach miasta, należącym do księży zmartwychwstańców. Gościnną atmosfera domu i pogodne, wrześniowe dni nastrajały optymistycznie, sprzyjały skupieniu i refleksji.

Tematyka symposium była skoncentrowana na eschatologii biblijnej, zarówno Starego, jak i Nowego Testamentu, zgodnie z przeżywanym końcem wieku i tysiąclecia. Wszystkie referaty dotyczyły spraw ostatecznych, w ścisłym lub szerszym sensie. Oczywiście eschatologia biblijna nie zajmuje się, jak się powszechnie mniema, ostatecznym kataklizmem, końcem świata, ale ostatecznym spełnieniem dzieła stworzenia i zbawienia. W świetle Biblii czasy eschatologiczne rozpoczęły się wraz z przyjściem Chrystusa, dlatego po Nim właściwie wszystko ma w jakimś sensie wymiar eschatologiczny.

Oficjalnego otwarcia symposium dokonał rano 13 września ks. prof. UKSW dr hab. Waldemar Chrostowski, wiceprzewodniczący Sekcji Biblistów Polskich, pod nieobecność przewodniczącego, ks. prof. Ryszarda Rubinkiewicza SDB, którego zatrzymał w Lublinie Kongres Kultury Chrześcijańskiej. Po krótkiej modlitwie ks. W. Chrostowski pozdrowił serdecznie zebranych, zwłaszcza nestorów i najmłodszych biblistów, którzy po raz pierwszy brali udział w symposium, oraz gości spoza Polski (Niemcy, Słowenia) i reprezentantów innych wyznań. Następnie wpisał rozpoczynając się symposium w kontekst Wielkiego Jubileuszu Roku 2000 i zakończonego 10 września Jubileuszu Nauczycieli Akademickich w Rzymie. Przypomniał wielką wagę, jaką Ojciec Święty przywiązuje do uniwersytetów, zwłaszcza katolickich. Uczelnie katolickie

znajdują się w sercu Kościoła i są na jego służbie. Na koniec życzył wszystkim owocnych obrad i dyskusji.

Główny zrąb sympozjum stanowiły trzy sesje. W czasie każdej z nich wygłoszono po trzy referaty, po których następowała dyskusja i komunikaty w różnych sprawach.

Pierwszej sesji przed południem, 13 września, przewodniczył ks. prof. dr hab. Tomasz Jelonek (PAT Kraków) wraz z ks. prof. dr hab. Antonim Troniną (KUL) i ks. dr Józefem Kozyrą (WSD Katowice).

Najpierw zabrał głos ks. dr. Andrzej Gieniusz CR (Urbanianum Rzym), który omówił temat: *Ekskluzywizm chrystologiczny czy judaistyczny partykularyzm – alternatywa w interpretacji usprawiedliwienia przez wiarę św. Pawła*. W przeciwieństwie do teologii, w której wypracowano już zgodne stanowisko w kwestii usprawiedliwienia, ostatnio nawet w słynnej deklaracji wydanej wspólnie z luteranami, na gruncie biblistyki nie ma wciąż takiego konsensusu, zwłaszcza co do tego, jak rozumieć antynomię: uczynki Prawa – wiara. Prelegent przedstawił nowe próby interpretacji „uczynków Prawa” jako znaków przynależności do przymierza oraz tożsamości żydowskiej. Próby te nie są jednak wystarczające, bo nie tłumaczą, dlaczego Paweł wytyka Żydom konkretne grzechy i nie nakazuje im zachowywać Prawo. Czyni tak dlatego, że Chrystus jest jedyną drogą usprawiedliwienia. Apostoł odrzuca judaizm, jeśli miałby być alternatywą dla Chrystusa (Ga) lub zupełnie Go wykluczał (Rz).

Kolejny referat, zatytułowany *Eschatologia Listu do Hebrajczyków*, wygłosił teolog protestancki, ks. dr hab. Manfred Uglorz (US Katowice, ChAT Warszawa). Wykazał, że główny motyw Listu, zapowiedź–wypełnienie, nie wyczerpuje treści pisma. Istnieje w nim dodatkowe napięcie. Mianowicie z Chrystusem nadszedł ostateczny czas i to, co dotąd było jedynie cieniem, stało się rzeczywistością i osiągnęło kres. Wierzący ma udział w tej ostatecznej rzeczywistości – już jest zbawiony, uświęcony, już wszedł do odpoczynku. Może jednak te proleptycznie posiadane dobra utracić, jeżeli nie wytrwa w wierze, nie porzuci grzechu. Napomnienia moralne są motywowane eschatologicznie.

Ostatnim prelegentem tej sesji był o. prof. dr hab. Tomasz M. Dąbek OSB (PAT Kraków), który przedstawił referat *Teksty eschatologiczne w Listach do siedmiu Kościołów (Ap 2-3)*. Omówił w nim zapowiedzi przyścia Chrystusa – do wszystkich na końcu czasów oraz do każdego wiernego w chwili jego śmierci, a także

związane z tym sankcje eschatologiczne w postaci nagród i kar. Następnie dokonał przeglądu tytułów przychodzącego Chrystusa, które mają konotacje eschatologiczne: Sędzia, Władca świata i Kościoła, Święty, Prawdomówny, Świadek wierny. Ukazał przy tym zakorzenienie obrazów apokaliptycznych w myśli ST i w konkretnych okolicznościach życia adresatów Listów.

Sesję popołudniową poprowadzili: ks. prof. dr. hab. Julian Warzecha (UKSW Warszawa) oraz ks. dr Andrzej Kowalczyk (WSD Gdańsk) i s. prof. dr. hab. Ewa Jezierska OSU (PWT Wrocław).

Jako pierwszy głos zabrał o. dr. Andrzej Kiejza OFMCap (KUL), prezentując temat: *Sąd Boży według Apokalipsy*. Prelegent scharakteryzował terminy odnoszące się do sądu, zanalizował niektóre teksty dotyczące tego problemu, przedstawił wnioski z przeprowadzonych analiz: podmiotem sądu jest Bóg i Chrystus, sąd dokonuje się już teraz, chociaż ostatecznie będzie mieć miejsce na końcu czasów. Jest to sąd sprawiedliwy i obiektywny, uniwersalny, oparty na odpowiedzialności indywidualnej, polega na objawieniu wartości czynów i zapłacie za nie. Podsądnymi są szatan i ludzie należący do niego, powodem sądu są przewinienia, a głównym celem zbawienie wiernych, kara doczesna ma charakter naprawczy i wychowawczy.

Ks. dr Waldemar Rakocy CM (KUL) próbował z kolei rozjaśnić dylemat: *εἰς τὸς ὑμῶν* (Łk 17,21): *Królestwo Boże „w was” czy „pośród was”?* Pokazał, że obydwa warianty pojawiają się w przekładach. W pierwszym przypadku chodzi o wewnętrzne posiadanie królestwa, w drugim o jego dostępność. Znaczenie „w” jest lepiej potwierdzone w literaturze greckiej, znaczenie „pośród” natomiast lepiej współbrzmi z kontekstem historycznym czy literackim perykopy. Wydaje się, konkludował mówca, że Łukasz przejął bez zmian logion z tradycji, w której była już obecna idea królestwa wewnątrz człowieka, lub oddał niefortunnie jakiś termin aramejski, który mógł oznaczać zarówno „w”, jak i „pośród”.

Pod nieobecność ks. prof. Janusza Czerskiego (Wydz. Teol. Uniw. Opolskiego), który miał mówić na temat *Idea sądu w Ewangelii Mateusza*, referat *Ugarit a Stary Testament*, przewidziany na dzień następny, wygłosił ks. prof. dr. hab. Jerzy Chmiel (PAT Kraków). Przypomniał krótko odkrycia w Ugarit (dzisiejsza Syria) zainicjowane przed 70 laty, zwłaszcza tabliczki gliniane zapisane pismem klinowym (sylabicznym i alfabetycznym) głównie z XIV w. przed Chr.

Następnie wskazał na podobieństwa między tekstami ugaryckimi a ST: terminologia i gramatyka, paralelizm w poezji, metaforyka, idee religijne. Zakończył konkluzją, że wpływ literatury ugaryckiej na ST jest niewątpliwy, dlatego odwoływanie się do niej może pomóc wyjaśnić niektóre trudności językowe i znaczeniowe w tekście biblijnym czy zobaczyć, jak rodziły się biblijne idee (np. monoteizm) w starciu z innymi przekonaniem (np. z politeizmem).

Przewodnictwo ostatniej, trzeciej sesji, która odbyła się przed południem 14 września, objął ks. dr Jan Kozyra (WSD Katowice), który poprosił do stołu prezydalnego ks. dr hab. Huberta Ordona (KUL) i o. dr Mariana Arndta OFM (Wrocław). Do tradycyjnych trzech referatów doszedł jeszcze komunikat archeologiczny.

Pierwszy prelegent, ks. dr Sylwester Jędrzejewski SDB (WSD Salezjanów, Kraków), zajął się tematem: „*Jôm Jahwe*” jako kategoria eschatologiczna. W referacie przedstawił bogatą i złożoną treść, którą prorocy wyrażali za pomocą tej podstawowej kategorii eschatologicznej ST. W koncepcji „dnia Jahwe” perspektywa historyczna łączyła się z perspektywą teologiczną i mesjańską, charakter negatywny interwencji Bożej (kara, trwoga) z pozytywnym (zbawienie, nadzieja), aspekt partykularny (naród wybrany lub jego reszta) z uniwersalistycznym (wszystkie narody). Dzień ten nie oznaczał końca wszystkiego, lecz nowy etap w historii zbawienia, i wzywał do nawrócenia.

Ks. prof. dr hab. Bogdan Poniży (UAM Poznań) zawęził swój referat *Koncepcja życia i śmierci w świetle Księgi Mądrości* do kwestii powołania człowieka do nieśmiertelności. Ostatnia księga ST zwięźcza idee eschatologiczne wcześniejszych ksiąg i wyraźnie mówi o życiu wiecznym. Czyni to jednak nie za pomocą hebrajskiej idei zmartwychwstania, lecz greckich pojęć nieśmiertelności i niezniszczalności. Nieśmiertelność jest darem Boga, dawcy i miłośnika życia, dla człowieka sprawiedliwego, który idzie za wskazaniem Mądrości. W perspektywie życia wiecznego, cierpienia, przedwczesna śmierć czy brak potomstwa tracą swój tragizm i bezsens. Bezbożny natomiast, który pograża się w bałwochwalstwie i hedonizmie, zostanie ukarany proporcjonalnie do swej winy.

Trzeci referat, *Paruzja a sytuacja zmarłych w Chrystusie według 1 Tes 4,13-18*, wygłosił ks. prof. UKSW dr hab. Jan Załęski (UKSW Warszawa). Najpierw wyjaśnił podstawowe terminy escha-

tologiczne u Pawła: paruzja, dzień Pański, epifania, apokalipsa. Następnie skoncentrował się na perykopie 1Tes 4,13-18. W odpowiedzi na obawy chrześcijan w Tesalonice, że umarli przed paruzją Chrystusa nie będą mieć udziału w zbawieniu, Paweł odwołuje się do dwóch argumentów: jeśli Jezus rzeczywiście umarł i zmartwychwstał, to Bóg wyprowadzi z Nim również tych, którzy w Nim umarli; słowo Pańskie, tutaj Chrystusa, zapewnia, że zmarli połączą się z Nim wcześniej niż ci, których paruzja zastanie żywych. Ostateczna konkluzja jest bardzo pocieszająca: zawsze będziemy z Panem, niezależnie, czy jako żywi, czy jako umarli, i dlatego nie ma powodów do smutku.

Po nim o. dr Marian Arndt OFM (Wrocław) przedstawił komunikat archeologiczny dotyczący wykopalisk prowadzonych w Jordanii. Wspominał o ekspedycji niemieckiej, która odkryła w biblijnej Gadarze, dzisiejszym Umm Qeis, pozostałości z okresu rzymskiego: bramę Tyberiadzką i grobowiec oraz resztki krypty protochrześcijańskiej, która wskazuje, że grobowiec łączono z perykopą ewangelijną o wypędzeniu demonów (por. Mt 8,28-34 i par.). W V w. nad całością wybudowano bazylikę dla pielgrzymów, którzy przybywali tu, aby uczcić cud Jezusa. Następnie poinformował o badaniach Kanadyjczyków w Madabie, mieście położonym niecałe 10 km na południowy wschód od Góry Nebo, znanym ze steli Meszy z IX w., ST oraz pism Józefa Flawiusza. Znalezione tam ślady zamieszkiwania już w III-II tys., a potem pozostałości z okresu XII-VII w. (mury miejskie z epoki żelaza) i III-II w. Sam o. Arndt brał udział w ekspedycji szkoły franciszkańskiej, która prowadziła wykopaliska w wiosce Nitil, położonej niecałe 10 km. na południowy wschód od Madaby. Natrafiono na ślady po grobowcu i kościele. Inskrypcje wymieniają św. Sergiusza oraz Aretasa, syna Aretasa z VI w., króla Arabów, który był chrześcijaninem. Badania dowiodły, że na tym terenie stacjonowały również wojska rzymskie. Na koniec mówca poinformował, że idąc za sugestią Jana Pawła II, wznowiono wykopaliska w Kafarnaum i że szkoła franciszkańska, w tym także Polacy, współpracuje z misją w Betsaidzie.

W czasie każdej sesji wywiązywała się ożywiona dyskusja na temat problemów poruszonych w referatach. Wyjaśniała ona i dopełniała wystąpienia, niestety z braku czasu musiano ją zwykle ograniczać. Pojawiła się więc propozycja, aby na przyszłość zmniejszyć liczbę referatów i skrócić je na korzyść dyskusji.

Wieczorem 13 września miało miejsce spotkanie, które dotyczyło ćwiczeń z biblistyki. W systemie uniwersyteckim obok wykładów prowadzone są bowiem ćwiczenia jako uzupełnienie i dopełnienie tych pierwszych. Wydziały teologiczne są również do nich zobowiązane. Swoim doświadczeniem w tym zakresie podzielili się o. Andrzej Kiejza OFMCap., ks. Józef Kozyra i ks. Stefan Szymik MSF. Omówili krótko cel i tematykę ćwiczeń, organizację zajęć, wykorzystywane metody i pomoce, sposób oceniania studentów. Po ich wystąpieniach wywiązała się dyskusja, w czasie której inni prowadzący ćwiczenia dopowiadali swoje uwagi i spostrzeżenia.

W czasie sympozjum zakomunikowano też wiele ciekawych inicjatyw związanych z Biblią, studiami nad nią czy jej upowszechnianiem. Wymieńmy przynajmniej te najważniejsze.

Ks. dr Tomasz Siuda przedstawił interesujący pomysł poznański, *Modlitwy katedr polskich*. Począwszy od stycznia 2000 r. co miesiąc w katedrze poznańskiej jeden z wybitnych aktorów polskich recytuje wybrany tekst biblijny i fragment religijnej literatury polskiej. Recytację poprzedza komentarz biblisty, filologa lub historyka, a dopełnia muzyka chóralna. Spektakle są następnie powtarzane w innych katedrach polskich. Inicjatorzy chcą w przyszłym roku rozszerzyć ten projekt na całą Europę pod nazwą „*Verba Sacra*”. *Modlitwa katedr europejskich* i zaprezentować teksty biblijne w dwunastu najstarszych katedrach naszego kontynentu.

Z kolei ks. prof. Jerzy Chmiel zaproponował, aby przygotować polski przekład Septuaginty. Miałyby to być dzieło egzegetów i filologów o charakterze międzywyznaniowym. Istnieją podobne przekłady lub projekty w języku angielskim, francuskim, włoskim i hebrajskim (zob. jego artykuł *Biblia Aleksandryjska po polsku?*, „*Analecta Cracoviensia*” 19 /1997, s. 113-115).

Do przeprowadzenia w Roku Biblii uroczystej intronizacji Pisma Świętego w każdej parafii zachęcał ks. dr Stanisław Haręzga. Uroczystość taką powinno poprzedzić przygotowanie dalsze i bliższe; to ostatnie miałyby postać triduum bezpośrednio przed intronizacją. Materiały pomocnicze do przeprowadzenia intronizacji, opracowane przez niego, zostały opublikowane przez Wydawnictwo Kurii Przemyskiej w trzech tomikach: *Czytanie Pisma Świętego w rodzinie*, *Triduum i intronizacja Pisma Świętego w parafii*, *Biblijne czytanki październikowe*.

Ks. prof. Julian Warzecha wystąpił z propozycją opracowania ujednoczonych nazw biblijnych w języku polskim, które byłyby wykorzystywane w nowych tłumaczeniach Pisma Świętego.

Ks. dr Piotr Ostąński zakomunikował natomiast, że przygotowywana przez niego polska bibliografia biblijna za lata 1945-1999 jest na ukończeniu. W 2001 roku ukaże się w trzech tomach oraz na CD. Będzie zawierać wiele indeksów ułatwiających wyszukiwanie potrzebnych pozycji.

Barbara Enholc Narzyńska, dyrektor wydawnictwa Towarzystwa Biblijnego w Polsce (Towarzystwo skupia 11 Kościołów), podziękowała za współpracę w przygotowywaniu *Biblii ekumenicznej*, której patronuje o. Augustyn Jankowski OSB, i poinformowała, że do tej pory wydano trzy Ewangelie: według św. Mateusza, św. Łukasza (w 7 językach, z okazji spotkania zorganizowanego przez wspólnotę z Taizé w grudniu 1999 r.) i św. Marka (w 5 językach, z okazji Światowego Dnia Młodzieży w Rzymie w sierpniu 2000 r.).

W holu wystawiły swoje publikacje wydawnictwa, których liczba wraz z wpływem sympozjum powiększała się. Obecność swą zaznaczyły między innymi z Warszawy: Oficyna Wydawnicza „Vocatio”, Wydawnictwo Naukowe PWN i Wydawnictwo Towarzystwa Biblijnego w Polsce, a z Krakowa: Wydawnictwo Unum, The Enigma Press i Wydawnictwo Zmartwychwstańców Alleluja. Można też było nabyć książki innych wydawnictw. Dzięki nim literatura biblijna w języku polskim wzbogaca się szybko o nowe, ciekawe pozycje, wśród których są zarówno oryginalne opracowania naszych autorów, jak i cenne tłumaczenia. Warsztat polskiego biblisty zaczyna się upodabniać do warsztatu biblisty za granicą.

Specjalistyczne referaty, dyskusje, publikacje nie przysłoniły Bożego wymiaru Pisma Świętego. Pomocą w tym była liturgia mszy św. sprawowana w kościele Tajemnicy Emaus na początku każdego dnia obrad. Słuchając czytań mszalnych, uczestnicy otwierali się na działanie Słowa Bożego, które inspirowało do modlitwy i stawało się programem życia. W homilii ks. Jerzy Chmiel przypominał, aby nie tylko żyć ze Słowa, przekazując Je i objaśniając innym, ale żyć Nim, natomiast ks. Andrzej Kowalczyk wzywał do czujności i przeciwdziałania próbom pomniejszania Słowa, przysłaniania Jego blasku.

Pod koniec sympozjum miała miejsce miła uroczystość wręczenia ks. prof. Stanisławowi Mędałi książki pamiątkowej *Słowo Two-*

je jest prawdą. Dorobek Jubilata przedstawił ks. Julian Warzecha, podkreślając jego liczne publikacje polskie i zagraniczne oraz rozległą działalność dydaktyczną i organizacyjną. Ks. Mędała podziękował za ten dar, który odbiera jako znak uznania i życzliwości biblistów. Ks. Waldemar Chrostowski zaapelował przy tej okazji, aby wręczanie ksiąg pamiątkowych na sympozjach stało się zwyczajem. Na najbliższy czas zaplanowano wydanie kilku takich ksiąg. Poinformował też o staraniach związanych z utworzeniem Katolickiego Stowarzyszenia Biblistów Polskich. Statut jest już opracowany i został przesłany do Sekretariatu Konferencji Episkopatu Polski celem zatwierdzenia. Kiedy to nastąpi, każdy z biblistów otrzyma egzemplarz i formularz deklaracji wstąpienia do Stowarzyszenia. Stowarzyszenie będzie również otwarte dla biblistów innych wyznań.

Na koniec ks. W. Chrostowski dokonał zamknięcia sympozjum. W ostatnim słowie podziękował wszystkim, zwłaszcza prelegentom i uczestnikom dyskusji, jak również organizatorom i gospodarzom. Według listy obecności w sympozjum wzięły udział 102 osoby. Uczestnicy reprezentowali wszystkie uczelnie i wydziały teologiczne w Polsce (także te powstałe w ostatnim roku) oraz niektóre wydziały i towarzystwa zainteresowane Biblią (np. Wydział Orientalistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Towarzystwo Biblijne w Polsce); były też osoby nie związane z żadną uczelnią czy ośrodkiem. Przeważali zdecydowanie księża, ale liczba sióstr zakonnych oraz osób świeckich wzrosła w porównaniu z rokiem ubiegłym, z czego należy się cieszyć.

Uczestnicy wyjeżdżali z Krakowa ubogaceni i zadowoleni. Sympozjum było czasem owocnej pracy, wymiany poglądów i doświadczeń, nawiązywania i umacniania kontaktów, rodzenia się nowych pomysłów. Spotkanie dało okazję do poszerzenia własnej wiedzy, pomagało rozwiązać przeżywane trudności, ujrzeć na nowo sens swoich wysiłków, stymulowało do dalszej pracy badawczej i dydaktycznej. W niejednym rodził się może żal, że to już koniec, ale przecież za rok znów będzie okazja do spotkania się i wzajemnego ubogacenia.

ks. Stanisław WRONKA